

модели метафоризации концепта САМОУБИЙСТВО. Проанализированы образная и ценностная составляющие концепта в древнегреческой картине мира классической эпохи.

Ключевые слова: концепт, самоубийство, вербализация, древнегреческая трагедия.

KRAMAR N.A.,

Taras Shevchenko National University of Kyiv

LANGAUGE MANIFISTATION OF THE CONCEPT *SUICIDE* IN CLASSICAL ANCIENT GREEK TRAGEDY

The article focuses on the verbalization of the concept SUICIDE in tragedies by Aeschylus, Sophocles, and Euripides. Basic and occasional models of metaphorization of the concept SUICIDE are distinguished. Figurative and axiological constituents of the concept in ancient Greek world model of the classical period are analyzed.

Key words: concept, suicide, verbalization, ancient tragedy.

УДК 81'276.3-055.1/ . 2

Крижановська М.В., к.філол.н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ У СІМЕЙНІЙ АДРЕСАНТНО-АДРЕСАТНІЙ КОНФІГУРАЦІЇ "ЧОЛОВІК-ЖІНКА" (на матеріалі сучасної італійської мови)

Статтю присвячено аналізу дослідженню особливостей когнітивних процесів в адресантно-адресатній конфігурації "чоловік-жінка" у процесі формування сімейного дискурсивного простору. Отримані дані свідчать про існування таких особливостей когнітивних процесів сімейного дискурсу, як гендерна маркованість інформації, посилання на заповнені когнітивні лакуни, вербалізація спільного об'єму інформації та актуалізація ідіомаркованої інформації про адресата.

Ключові слова: сімейний дискурсивний простір, когнітивні процеси, гендерна маркованість, когнітивні лакуни, спільний обсяг інформації, ідіомаркована інформація.

Дослідження дискурсу на цьому етапі спираються на головні парадигми сучасного наукового знання – когнітивну та комунікативну. У когнітивній парадигмі у фокусі дослідження знаходиться зв'язки мови з усіма пізнавальними процесами, способами фіксації, класифікації, обробки, зберігання інформації [5, с.101].

Сучасні дослідження дискурсивного простору підкреслюють важливість когнітивного складника інтеракції як основи розуміння, інтерпретації, накопичення та структуризації знань [8]. Окремі дослідники роблять акцент на здатності когнітивних процесів маркувати належність окремої особистості до групи (the Cognizer as Group member) [7, с.320-347], когнітивному аспекті значення та функціонування граматичних засобів [1, с.10-14], безпосередньому зв'язку між лексичним значенням слова і когнітивними результатами та когнітивними способами опрацювання отриманої інформації [5, с.102]. Врахування особливості когнітивних процесів дозволяє глибоко інтерпретувати соціокультурну національно-специфічну складову дискурсу, вивчати когнітивну основу ситуацій комунікативної синхронії та асинхронії [4, с.35, с.42], а також враховувати когнітивний механізм формування дискурсивного простору [4, с.35-43]. Особливості когнітивних процесів залежать також від специфіки стосунків в адресантно-адресатній конфігурації, особливостей накопичення, класифікації та маркування інформації представниками двох гендерів. Когнітивні процеси, безперечно, є одним із важливих чинників модифікації динаміки та тональності спілкування у процесі формування сімейного дискурсивного простору.

Актуальність викладеного в статті дослідження зумовлена відсутністю дослідження особливостей когнітивних процесів у сімейній адресантно-адресатній конфігурації "чоловік-жінка" на матеріалі сучасної італійської мови.

Мета статті полягає у визначенні специфіки вербалізації процесу когніції під час формування дискурсивного простору сім'ї.

Об'єктом виступає дискурс сучасної італійської сім'ї, проаналізований у межах дискурсології, когнітології та комунікативної лінгвістики.

Предмет дослідження становлять лексико-граматичні та структурно-дискурсивні патерни когнітивних репрезентацій сімейної дійсності в ситуаціях комунікативної синхронії та асинхронії.

Матеріалом дослідження стали відеозаписи автентичних програм ток-шоу італійського телебачення, тексти сучасних книг італійською мовою на сімейну тематику, Інтернет-матеріали, у тому числі відео- та аудіозаписи дослідників особливостей сімейної комунікації.

Наукова **новизна** визначається тим, що вперше на матеріалі сучасної італійської мови досліджуються особливості когнітивних процесів у сімейній адресантно-адресатній конфігурації "чоловік-жінка" на матеріалі сучасної італійської мови, вперше виділено та описано лексично-граматичні елементи, за допомогою яких вербалізуються когнітивні процеси в ситуаціях комунікативної синхронії та асинхронії.

Відомий дослідник дискурсу Т. ван Дейк зазначає, що унікальність продукування дискурсу окремою особистістю полягає в індивідуальному використанні "соціокультурного репертуару знань" з різною метою [8, с.17].

Численні дослідження функціонування мозку чоловіків та жінок за допомогою методу магнітного резонансу підтверджують той факт, що процеси просторового, логічного, лінгвістичного сприйняття та класифікації дійсності є гендерно залежними. Відповідно, процеси сприйняття інформації, мовленнєві реакції на одні й ті ж комунікативні події, вибір мовленнєвих стратегій і тактик для досягнення однієї і тієї ж мети, вербалізація однієї і тієї ж дійсності можуть значно відрізнятись у чоловіків та жінок [6, с.48-52, с.120-142]. Отже, апріорі ми відштовхуємося від факту існування відмінностей процесів когніції у чоловіків та жінок. У нашому дослідженні ми спробуємо визначити, особливості когнітивних процесів в адресантно-адресатній конфігурації (ААК) "чоловік-жінка".

Особливістю когнітивної діяльності людини є чуттєве сприйняття об'єктивної дійсності, "яке, в першу чергу, передбачає сприйняття об'єктів в конкретному просторі" [1, с.13]. На нашу думку, когнітивною основою створення спільного дискурсивного простору сім'ї є постійне сприйняття та класифікація інформації у процесі інтеракції між чоловіком та жінкою, що починається із зіткнення гендерномаркованих когнітивних складників комунікативної поведінки адресанта та адресата. На дошлюбній стадії спілкування в інтеракції, як правило, актуалізуються ідеалізовані уявлення про адресанта [2; 3], що виявляється у використанні порівнянь із позитивним аксіологічним складником, компліментів, іменників позитивної оцінки *sole, cuore, amore*,

anima gemella, cucciolo, cucciolotto, vero, unico, adorato, amato, прикметників mio, tuo: Sei il mio sole. Ti porto nel mio cuore. Sei l'amore di tutta la mia vita. Ho trovato te, la mia anima gemella. Lucia scrive al suo cucciolotto: sei 'unico uomo della mia vita. Amore mio, mio adorato Valentino, mi manchi!

Залишаючи за межами дослідження специфіку інтеракції в ААК "чоловік-жінка" на дошлюбному етапі спілкування, зауважимо, що специфіка когнітивних процесів в сімейній ААК зумовлена передусім **тривалістю, постійністю інтеракції, накопиченням особистісно маркованої інформації** про адресата та – з плином часу – накопиченням інформації про особистісні ідіохарактеристики комунікативної поведінки, динаміки конфліктної поведінки, специфіки побудови стратегій і тактик спілкування.

Оскільки спілкування відбувається у присутності представників двох гендерів, то, на нашу думку, першою специфічною рисою когнітивних процесів у сімейній адресантно-адресатній конфігурації є їхня гендерна маркованість: як у ситуації комунікативної синхронії, так і в ситуації комунікативної асинхронії інтеракція визначається постійністю звертання до фемінінної або маскулінної специфіки комунікативної поведінки. У ситуації комунікативної синхронії, адресант, як правило, підкреслює типові позитивні гендерно марковані характеристики адресата: *Ho sposato un santo, un lavoratore onesto, che sa essere responsabile, mi sento amata e coccolata da lui. Lei è una donna al di sopra de lei righe, tenera, affettuosa.*

Ma signora, è stato un uomo eccezionale, è stato un padre di famiglia eccezionale. Non lo dico perchè è malato, lo dico perchè lo penso veramente. Se Lei calcola 8 anni di fidanzamento e 50 anni di matrimonio. Insomma dico qualcosa ci sarà

Навпаки, у ситуаціях комунікативної асинхронії саме гендерно марковані характеристики чоловіка та жінки часто відіграють конфліктогенну роль; на типово чоловічі або типово жіночі негативні стереотипи спирається процес емоційної аргументації; негативні аксіологічні узагальнення базуються на негативних фемінінних або маскулінних рисах: *Tutti gli uomini sono fessi! Ma perchè ogni donna cerca di dominare in casa?! Le donne, caro mio, ti prendono per la gola, ma poi rischi di essere strangolato!*

Lui mi accusa sempre che il bambino che è in me è più forte dell'uomo che ci dovrebbe essere. Tu sei un incosciente! Hai capito o no?! Tu sei un incosciente! Hai perso 5 posti di lavoro!

Другою особливістю когнітивних процесів в сімейній ААК є **вербалізація обсягу інформації** – відомої як адресанту, так і адресату, – **накопиченої у процесі формування сімейного дискурсивного простору**. Актуалізація у мовленні спільного інформаційного складника відбувається за допомогою дієслів *sapere, conoscere, capire, condividere*, причому використовуються прислівники-інтенсифікатори *perfettamente, sicuramente*, які, у свою чергу, маркують достовірність факту наявності спільних знань (shared knowledge): *Lo sai, che sappiamo che... ambedue sappiamo che... Conosco questo gallo! Già che ti conosco, posso suggerirti una cosa da fare! Lo sai sicuramente che io ti voglio bene... capisco perfettamente le tue motivazioni... Lei sicuramente condivide il tuo punto di vista.*

У процесі інтеракції адресант та адресат використовують прикметники *solito* та *stesso* в препозиції до власних імен адресата з метою **імпліцитної вербалізації ідіоспецифічного знання** про особистість адресата, тобто знання про риси характеру, специфіку поведінки та настрою, особливості комунікативної поведінки в ситуаціях комунікативної синхронії та асинхронії: *Non è lo stesso Giorgio. È tornata ad essere la solita Anna che conoscevo da anni. Non è più lo stesso Andrea.*

У процесі формування сімейного дискурсивного простору як адресант, так і адресат мають змогу посилатися на значний пласт інформації "з блоку минулого", тобто **спиратися на результати когнітивних процесів у сімейній ААК**, а саме на вже заповнені когнітивні лакуни. Ми вважаємо, що у цьому випадку відбір та використання використання інформації з боку адресанта є селективним; характер селекції, специфіка відбору фактів залежить від наявності \ відсутності глобальної кооперативної інтенції адресанта. Вербалізація інформації "з блоку минулого" відбувається за допомогою займенників *lo, la, li, le*, часток *ci, ne*: *Ne sono stufo! Me ne frego! Ne ho fin sopra i capelli! Ti ricordi, anche due anni fa eravamo disperati eppure ce l'abbiamo fatta! Lo sapevo lo sapevo, come sempre, hai sperperato tutti i soldi! Ma tu non cambi mai! Lo stesso arrogante e presuntuoso! E mia mamma mi ha detto: ecco un ragazzo che va bene per te! Mio papà ti voleva un mondo di bene, lo sai.*

Значну роль у процесі сімейної інтеракції, таким чином, починає відігравати **вербалізація вже отриманих результатів когнітивних процесів в сімейній ААК**, що реалізується у мовленні чоловіка та жінки за допомогою посилань на імпліцитну інформацію, присутню в дискурсі окремої сім'ї. Така інформація,

на нашу думку, може мати нейтральне, позитивне та негативне забарвлення завдяки процесам валоративної класифікації, яким вона підлягала під час її обробки адресантом у процесі формування спільного сімейного простору.

Серед нейтральної інформації переважають фактуальні дані – відомості про ролі окремої дискурсивної особистості в сім'ї, дати важливих подій, інформація про оточуючих, з якими спілкуються чоловік та жінка, географічні назви місця народження, роботи, відпочинку, які часто використовуються в сімейному дискурсі: *Noi vi abbiamo pensato il 16 di questo mese (la data di scomparsa del membro della famiglia), vi stiamo vicini. E allora, il 5 che cosa facciamo (per la festa di compleanno del figlio)? Come al solito, a Verona (posto dove trascorrono le vacanze) quest'estate, che ne dite? E Sergio (come va il tuo colegga)? Si torna a Rimini (andiamo a casa), ragazzi! Aspetta che arrivano i nonni (che sollievo, avverte la moglie il marito, potranno staccare la spina)!*

Серед позитивно маркованої інформації присутня вторинна номінація членів родини за допомогою метафор, порівнянь, біблійних алюзій: *Ecco il mio raggio di sole! Chiama la mia pecorella!*

Негативно маркована інформація представлена негативними порівняннями з близькими родичами, як правило, з батьками адресанта. У мовленні адресанта вербалізується інформація про негативні комунікативні події з минулого родини (сварки, суперечки), причому використовуються посилання на циклічність, повторення ситуацій комунікативної асинхронії за допомогою сталих виразів *per l'ennesima volta, dire mille volte*, іменників *storia, ritornello, discorso* у поєднанні з прикметниками *solito, stesso*: *Sei come tua madre! Sei uguale al tuo padre! Ma ti ho detto mille volte di non chiedere le indicazioni stradali ai passanti quando io sono al volante! Già, la stessa storia! Basta con questo ritornello! Quando cerco di parlarti sul serio, esce immancabilmente una scenata. Basta con questa scena napoletana!*

У процесі емоційної аргументації в ситуації комунікативної асинхронії використовуються гендерно марковані узагальнення щодо поведінки адресанта: *Ti comporti come tutti gli uomini! Tutte le donne fanno così! Vedi, è tipico delle donne di lamentarsi delle disattenzioni del marito!*

Таким чином, у мовленні жінки та чоловіка відбувається вербалізація спільного когнітивного складника сімейного

дискурсу, який містить негативно, позитивно або нейтрально марковану інформацію про особистісні характеристики адресата, спільний життєвий досвід, особливості ведення аргументативного процесу, ідіомарковані характеристики комунікативної поведінки, у тому числі наявність / відсутність комунікативного лідерства, тенденції до надання негативних / позитивних оцінок, наявності відсутності бажання домінувати над ситуацією інтеракції: *E tu vuoi come sempre dir la tua! Già, questo mi ricorda le situazione in cui ci siamo cacciati due anni fa! Zitto, posso almeno finire il discorso?! Sei sempre così dominante, arrogante, non lo sopporto più! Ho sposato un mostro. Mi menava ogni sera. Non sa voler bene, questa persona.*

Отже, специфікою когнітивних процесів у сімейній ААК є наявність та постійне посилення на гендерно маркований когнітивний складник сімейного дискурсивного простору, вербалізація спільного когнітивного складника сімейного дискурсу, вербалізація результатів когнітивних процесів у процесі формування сімейного дискурсу, аксіологічне маркування блоків інформації "з минулого" з подальшим імпліцитним посиленням на неї у процесі аргументації: *Come hai potuto dire una cosa simile? Non è da te! Io ti conosco! Paola! Paola! Ti avverto...mi conosci, no?! Ora ti picchio! Sai com'è fatta lei! Sai com'è! Vuole sempre dir la sua! So come apprezzi Giovanni. So perfettamente che cosa mi dirà appena torno a casa! Mi farà una bella lavata di testa! E...sai come fatto...scatti d'ira e poi tra due ore...tutto dolce. E io questo gallo lo conosco! Eh, Maria, sappiamo di che cosa si tratta! Mari? Solito, fa le sue piccole cose, soffre di suoi acciacchi. Mio marito è un tenerone, capisce noi, donne, ed è molto attento a tutte le sfumature dell'umore di donna.*

Вищеназвана специфіка когнітивних процесів надає сімейному дискурсу динамічності, високої інтенсивності та ефективності передачі інформації в ААК "чоловік-жінка", впливає на специфіку ведення аргументації, а також уможливорює **ексклюзивний характер інтеракції в ААК "чоловік-жінка"**, тобто впливає на потенційну комунікативну закритість когнітивних процесів для сторонніх осіб.

Висновки. Формування сімейного дискурсивного простору невід'ємно пов'язане з вербалізацією у мовленні чоловіка та жінки когнітивного складника сімейної інтеракції. Специфічними рисами когнітивних процесів в ААК "чоловік-жінка" є вербалізація спільного когнітивного складника, вербалізація ідіоспецифічної

інформації про адресата, посилення на заповнені когнітивні лакуни та гендерна маркованість процесів когніції.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним є подальше дослідження особливостей когнітивних процесів в ААК "чоловік-жінка" у постконфліктних ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Багрій О.І.* Когнітивний аспект значення та функціонування граматичних засобів вираження темпоральності в сучасній англійській мові // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – Вип. 1. – К.: Київський національний університет, 2002. – С. 10 – 14.

2. *Гумеров П.* Он и она в поисках супружеского согласия. Москва: из-во православной патриархии, 2009. – 188 с.

3. *Гумеров П.* Семейные конфликты: профилактика и лечение (взгляд православного священника). – Москва: Основы православной культуры, 2010. – 200 с.

4. *Крижановська М.В.* Мовленнєві чинники формування дискурсивного простору телевізійного ток-шоу (на матеріалі сучасно італійської мови) Диссер. на здоб. ступ. канд.. філол.. наук. – Київ. – 2010. – с.245.

5. *Курченко О.О.* Інтеграція когнітивного підходу до лінгвістичного аналізу // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – Вип. 1. – К.: Київський національний університет, 2002. – С. 100 – 103.

6. *Пиз Алан и Барбара.* Язык взаимоотношений мужчина и женщина (как научиться бесконфликтно обращаться с противоположным полом). – СПб.: Издательский дом Гутенберг, 2000. – 236 с.

7. *Conder S.* Social Cognition and Discourse / S. Conder, C. Antaki // Discourse as Structure and Process. A Multidisciplinary Introduction ; [Edited by Dijk T.A., van]. – Vol. 1. – Sage Publications. London : Thousand Oaks. New Delhi, 1997. – P. 320–347.

8. *Dijk T. A. van.* The Study of Discourse / Teun. A. van Dijk // Discourse as Structure and Process. – Berlin, N.Y. : Mouton de Gruyter, 1997. – P. 11–39.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ricomincio da qui, 10.01.08; Al posto tuo, 28.10.05; Cominciamo bene, 20.07.07; Al posto tuo, 17.11.06

Стаття надійшла до редакції 18.04.13

Крижановська М.В., к.филол.н.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко
**ОСОБЕННОСТИ КОГНИТИВНЫХ ПРОЦЕССОВ В
СЕМЕЙНОЙ АДРЕСАНТНО-АДРЕСАТНОЙ
КОНФИГУРАЦИИ "МУЖЧИНА-ЖЕНЩИНА" (на материале
современного итальянского языка)**

Статья посвящена исследованию особенностей когнитивных процессов в адресантно-адресатной конфигурации "муж-жена" в процессе формирования семейного дискурсивного пространства. Полученные результаты свидетельствуют про существование таких особенностей когнитивных процессов семейного дискурса, как гендерное маркирование информации, ссылки на заполненные когнитивные лакуны, вербализация общего объема знаний и актуализация идиомаркированной информации про адресата.

***Ключевые слова:** семейное дискурсивное пространство, когнитивные процессы, гендерное маркирование, когнитивные лакуны, общий объем знаний, идиомаркированная информация.*

Kryzhanovska M.V., Ph.D.,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

**COGNITIVE PECULIARITIES OF INTERACTION WITHIN
ADDRESSOR-ADDRESSEE CONFIGURATION "HUSBAND-
WIFE"**

(on the material of modern Italian language)

The article is devoted to the analysis of cognitive peculiarities of interaction within addressor-addressee configuration "husband-wife" in the process of family discourse space's creation. The results obtained prove the existence of family discourse cognitive processes' peculiarities: gender-marking, allusion to the filled cognitive gaps, verbalization of shared information and actualization of idio-marked information about the addressee.

***Key words:** family discourse space, cognitive processes, gender-marking, cognitive gaps, shared information, idio-marked information.*